

Список літератури

1. Лисицина А. Рік несправджених житлових надій: огляд ринку іпотечного кредитування за 2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.prostobank.ua/zhitlo_v_kredit/statti/rik_nespravdzhenih_zhitlovi_h_nadiy_oglyad_rinku_ipotechnogo_kredituvannya_za_2011_rik>.
2. Круковес Н.В. Актуальні питання реалізації іпотечних зобов'язань у нотаріальному процесі / Н.В. Круковес // Держава і право. – 2010. – № 48. – С. 379-383.
3. Майданик Р.А. Правова природа інституту іпотеки / Р.А. Майданик // Юридичний вісник. – 2009. – № 1(10). – С. 31-38.
4. Воронкова А.Л. Проблеми банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників в Україні / А.Л. Воронкова, Л.В. Куцина // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 5. – С. 33-37.
5. Малий В.Ю. Іпотека землі за законодавством Російської Федерації: можливість застосування досвіду Україною / В.Ю. Малий, І.О. Панна // Держава і право. – 2010. – № 47. – С. 468-474.
6. Methodological note and survey on Non-Performing Loans in the EU / European Mortgage Federation // Mortgage info. – 2010. – № 3. – 32 p.

УДК 657.1.014.134:006.07

Гейер Е.С., канд. екон. наук, доц. (ДонНУЕТ, Донецьк)

ВПЛИВ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ НА НАЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

У статті визначено напрямки розвитку системи бухгалтерського обліку під впливом податкового законодавства та міжнародних стандартів фінансової звітності, досліджено вплив застосування МСФЗ на взаємозв'язок бухгалтерського і податкового обліку.

Ключові слова: міжнародні стандарти фінансової звітності, бухгалтерський облік, оподаткування, звітність.

Реформування бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), що здійснюється в Україні згідно з Програмою реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів [1] та Стратегією застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [2], передбачає аналіз досить широкого кола проблем, яке не обмежується тільки міжнародними стандартами. Вибір напрямків розвитку системи бухгалтерського обліку України зумовлений як зовнішніми (гармонізація національних систем бухгалтерського обліку, глобалізація світових економічних процесів), так і внутрішніми (реформування податкової системи держави) чинниками. Тому питання впливу МСФЗ і особливостей податкового законодавства України на сучасний стан і перспективи розвитку системи бухгалтерського обліку є актуальним.

Крім того, застосування МСФЗ має податкові наслідки для підприємств. «Проблема податкових наслідків переходу на МСФЗ пов'язана з тісним використанням в податкових розрахунках даних бухгалтерського обліку» [3]. Оскільки міжнародні стандарти мають відмінності від національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, застосування МСФЗ для формування звітної інформації вплине на показники, що використовуються для визначення бази оподаткування. Це, в свою чергу, поставить нові питання щодо узгодженості бухгалтерського і податкового обліку.

Проблеми розвитку національної системи бухгалтерського обліку, впровадження МСФЗ розглядались у наукових працях Ф. Бутинця, С. Голова, В. Гетьмана, Н. Горицької, Л. Ловінської, Н. Малюги, О. Петрука, В. Пархоменка. Проблеми взаємозв'язку систем бухгалтерського обліку і оподаткування розглядали такі вітчизняні вчені, як Н. Гура, О. Малишкін, А. Озеран, Т. Сльозко, Д. Свідерський, П. Хомин, І. Чалий та ін. утім, у зв'язку зі стрімкою динамікою економіки України, появою нових тенденцій її розвитку, частими змінами законодавства України у сфері бухгалтерського обліку і оподаткування, а також змінами і в МСФЗ ця проблематика потребує постійних напрацювань.

Метою статті є визначення напрямків розвитку системи бухгалтерського обліку під впливом МСФЗ та податкового законодавства, дослідження впливу застосування МСФЗ на взаємозв'язок бухгалтерського і податкового обліку.

Сучасні економічні перетворення та пов'язані з ними інформаційні потреби різних груп користувачів облікових даних викликають необхідність зміни законодавства з обліку й оподаткування, що впливає на взаємозв'язок бухгалтерського і податкового обліку.

На думку Я. Голубки, «дослідження впливу діючої системи бухгалтерського обліку в Україні на оподаткування має передбачати:

- виділення та аналіз норм законодавства про податки і збори, що містять посилення на положення (стандарти) бухгалтерського обліку);
- оцінку можливих податкових наслідків зміни параметрів бухгалтерського обліку» [3].

Крім того, використання норм бухгалтерського обліку в чинному податковому законодавстві не тільки визначає розмір податкових платежів, а нерідко впливає на особливості ведення бухгалтерського обліку.

У своєму розвитку національна система бухгалтерського обліку пройшла шлях від використання залишків радянської системи бухгалтерського обліку до формування власної, наближеної до міжнародних стандартів, яка передбачає приведення національної системи бухгалтерського обліку у відповідність із вимогами ринкової економіки й міжнародними стандартами бухгалтерського обліку шляхом законодавчого закріплення принципів ведення бухгалтерського обліку та формування нормативної бази – положень (стандартів), методичного забезпечення (інструкцій, методичних вказівок, коментарів).

Особливості розвитку національної системи бухгалтерського обліку визначають зокрема, такі чинники:

- поява нових господарських операцій, облік яких не регулюється достатньою мірою;

- необхідність обліку майна нових власників, котрі з'явилися в результаті приватизаційних процесів у державі;
- вимоги міжнародних організацій;
- діяльність професійних організацій;
- зміни податкового законодавства;

У результаті дії вищеописаних чинників в Україні сформувалася теперішня система бухгалтерського обліку. Коротко охарактеризувати її особливості можна такими аспектами:

- наближеність до МСФЗ з урахуванням особливостей і надбань радянського періоду;
- спрямованість її розвитку на зближення з МСФЗ відповідно до Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні;
- співіснування правил обліку доходів і витрат за податковим законодавством та вимог, визначених П(С)БО.

На основі аналізу наведених вище чинників можна стверджувати, що в Україні існує два напрямки розвитку регламенту національної системи бухгалтерського обліку – зближення з МСФЗ та адаптація до вимог податкового законодавства. Подальше впровадження МСФЗ пов'язане з реалізацією Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні. Зобов'язання щодо гармонізації вітчизняного законодавства з європейським, а також вимоги до фінансової звітності суб'єктів господарювання, котрі виходять на міжнародні ринки капіталу, є рушійною силою впровадження МСФЗ в Україні. Очікується, що воно забезпечить:

- прозорість і достовірність фінансової звітності суб'єктів господарювання та належну довіру до неї вітчизняних й іноземних інвесторів;
- зближення українського законодавства із законодавством ЄС;
- порівнянність української фінансової звітності зі звітами іноземних компаній;
- поліпшення інформаційного забезпечення корпоративного й державного управління.

При цьому зауважимо, що такі очікування є декларованими, а реальні наслідки впровадження МСФЗ можуть бути зовсім іншими в українських умовах. Одним із проблемних питань, що постає під час впровадження МСФЗ, є роль податкового чинника, адже, по-перше, МСФЗ не придатні для нарахування податків, по-друге, не відомо, чи забезпечить держава належні умови та контроль дотримання МСФЗ, чи не стане їхнє впровадження формальним. Адже завдання щодо забезпечення прозорості й достовірності фінансової звітності, залучення іноземних інвестицій, удосконалення інформаційного забезпечення корпоративного й державного управління вже ставилися та раніше виступали мотивацією реформи бухгалтерського обліку, проведеної в 1999 р., коли були прийняті національні стандарти бухгалтерського обліку. От тільки чи були вони реально досягнуті? І чи зміниться щось, якщо замість П(С)БО стоятиме МСФЗ?

Під час впровадження МСФЗ і визначення шляхів розвитку національної системи бухгалтерського обліку слід враховувати вплив податкового законодавства. На сьогодні в Україні склалася ситуація, коли головні бухгалтери під-

приємств прагнуть до забезпечення правильності ведення податкового обліку, нехтуючи П(С)БО. Так, перевірка звітності багатьох підприємств, складеної з 2000-го по 2011 рр., показала, що під час її складання найчастіше застосовувався так званий податковий метод нарахування амортизації, передбачений тепер не чинним Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств», незважаючи на характер отримання економічних вигід від експлуатації об'єктів основних засобів. Із огляду на нове податкове законодавство, українські бухгалтери часто не дотримуються положень національних стандартів щодо нарахування резервів і забезпечень, проведення уцінок активів, знаходження приведеної (дисконтованої) вартості заборгованості, а також уникають розрахунку відстроченого податку на прибуток, відстрочених податкових активів і зобов'язань.

Окрім того, примітки до звітів не містять усієї обов'язкової інформації. Як зазначає І. Чалий, «деякі проекти із зовнішньої оцінки бізнесу показали, що балансова вартість українських підприємств значно завищується порівняно з їхнього реальною ціною. У підсумку, звітність корпорацій невинуватливо оптимістична. Насправді стан більшості українських публічних компаній набагато гірший, ніж написано у звітах» [4].

Практично зневажливе ставлення бухгалтерів до чинних стандартів можна пояснити:

- бажанням уникнути появи податкових різниць, тобто різниць між податковим і фінансовим обліком;
- прагненням спростити облік, а також страхом указати в обліку «зайву» для податкової інформації (це стосується ситуації з розрахунком відстрочених податкових активів і зобов'язань);
- жорсткими санкціями за порушення податкового законодавства (штрафи, пені) та практичною безкарністю за недотримання вимог П(С)БО для більшості підприємств.

У будь-якому разі потрібно шукати шляхи розвитку національної системи бухгалтерського обліку в напрямку подальшого впровадження МСФЗ, забезпечення взаємозв'язку податкового й бухгалтерського обліку, урахування національних особливостей. Хоча виникнення розбіжностей є неминучим.

Розглядаючи взаємозв'язок бухгалтерського і податкового обліку, слід відзначити, що в багатьох країнах світу здійснювались спроби їх поєднати шляхом компромісів, «де можна поступитися фіскальним інтересом, а де можна допустити деформацію показників фінансової звітності. Але більш широке використання МСФЗ особливо гостро поглибило конфлікт бухгалтерського і податкового обліку, оскільки МСФЗ не допускають жодних компромісів з оподаткуванням. За цієї причини впровадження МСФЗ як нормативної основи складання фінансової звітності неминуче вступає в конфлікт з інтересами ... держави в особі податкових органів» [3].

У країнах світу, що використовують різні облікові моделі (залежно від ступеня взаємозв'язку бухгалтерського обліку і оподаткування) впровадження МСФЗ мало різні наслідки. Наприклад, у країнах з низьким ступенем взаємозв'язку, де основними користувачами фінансової звітності є реальні і потенцій-

ні інвестори, два види обліку існують окремо, ніяк не впливають один на одного. Їхній взаємозв'язок простежується тільки в коригуванні фінансової звітності для визначення бази оподаткування. Ведення обліку за МСФЗ не викликає ніяких ускладнень щодо оподаткування.

Країни, що застосовують модель обліку з високим ступенем взаємозв'язку з оподаткуванням, складають фінансову звітність з урахуванням вимог податкового законодавства. Але великі компанії з 01.01.2005 р. мають складати консolidовану звітність (а деякі це роблять добровільно) за МСФЗ, які не припускають жодного впливу податкового законодавства на показники фінансової звітності, що спричиняє наявність відмінностей між бухгалтерським і податковим обліком. З підвищенням вимог до достовірності відображення активів, капіталу та зобов'язань відповідно до правил бухгалтерського обліку, вплив на них податкових правил стає все менш бажаним. Цілі двох груп користувачів – податкових органів та інвесторів – суттєво відрізняються, навіть є протилежними. Інвестори потребують інформації без прикрашання фінансового стану, цього ж вимагають і МСФЗ. Податкові органи, навпаки, зацікавлені в завищенні бази оподаткування. У свою чергу, підприємства бажають протилежного: «перед податковими органами – виглядати якомога біднішими та збитковішими, а перед інвесторами – якомога багатшими і прибутковішими» [3].

Світова тенденція полягає в розвитку бухгалтерського обліку шляхом його відділення від податкового обліку. Їхнє поєднання сьогодні неможливе, але це, слід відмітити, сприятиме підвищенню якості облікової інформації. Водночас повне відокремлення бухгалтерського і податкового обліку не є доцільним, між ними має бути встановлений взаємозв'язок через такі показники, як податкові різниці, відстрочені податкові активи та зобов'язання.

Сучасні концепції обліку передбачають створення умов для забезпечення даними інформаційних потреб всіх користувачів в економічній ситуації, що постійно змінюється, основними з яких є повнота, ясність, прозорість звітності та гарантований доступ до неї всіх зацікавлених користувачів. Як стверджує С. Голов, «розширення сфери інтересів користувачів ... зумовило появи у нових напрямків обліку» [5].

Сьогодні підприємства складають фінансову звітність за національними та міжнародними стандартами, податкову, управлінську та інші види звітності. Це може бути здійснено без зайвих зусиль та витрат тільки за умов створення єдиної системи обліку, що дає можливість використовувати дані для формування будь-якої звітності з урахуванням всіх вимог законодавства та відмінностей між ними. Ні в якому разі мова не йде про суміщення чи злиття різних видів обліку, наприклад, бухгалтерського та податкового. Очевидно, що цілі названих видів обліку є різними, як і ключові засади їхнього нормативного регулювання. Більш обґрунтованою є модель, яка забезпечує одночасне ведення та обробку необхідних даних у системі. Узгодженість також має бути забезпечена на рівні облікової політики, рахунків (податковий облік може мати окремий план рахунків), внутрішніх регламентів та форм звітності. Це суттєво знижуватиме рівень трудомісткості податкового обліку, який загалом є відносно високим як в Україні, так і за кордоном.

Розробка концепції єдиного обліку неможлива без визначення підходів до послідовного наближення окремих видів обліку один до одного. П. Куцик пропонує керуватися так званим «парним» принципом. Це означає, що мають бути розглянуті особливості всіх можливих комбінацій різних видів обліку – фінансового та податкового, фінансового за П(С)БО та МСФЗ, фінансового та управлінського тощо [6].

Відповідно до змін, внесених до Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які здійснюють господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [7].

Кількість суб'єктів господарювання в Україні, котрі потенційно потребують уведення й застосування МСФЗ, становить 3,27% (відкриті, закриті, публічні й приватні акціонерні товариства). При цьому їхня частка скорочується: у 2010 р. порівняно з 2005 р. кількість відкритих і закритих акціонерних товариств, за даними Держкомстату, зменшилася на 4402 суб'єкти ЄДРПОУ за зростання загальної кількості всіх таких суб'єктів господарювання на 235 117 одиниць [9]. Можна прогнозувати ще більше скорочення кількості акціонерних товариств, особливо приватного типу: через складність такої організаційно-правової форми господарювання, як акціонерне товариство (необхідність проведення зборів акціонерів, обов'язки аудит-звітності), підприємці воліють створювати підприємства в іншій формі чи навіть реорганізовувати існуючі акціонерні товариства в ТОВ, командитні товариства тощо. Отже, база застосування й упрощення МСФЗ в Україні є незначною.

На обмеженість застосування МСФЗ вказують не тільки вітчизняні, а й зарубіжні дослідники, зазначаючи, що переважна більшість компаній ЄС є не публічними, а приватними, тобто мають іншу правову основу, інші потреби, а тому використання МСФЗ для них далеко не завжди доцільне й обґрунтоване. До того ж система оподаткування в західних країнах, так само як і в Україні, має значний вплив на ситуацію [8].

Н. Горицька критикує підхід Мінфіну щодо вибіркового впровадження певних норм МСФЗ, щоб реформа в Україні була проведена з використанням норм міжнародних стандартів, а не шляхом їхнього прямого впровадження [10]. Втім, як свідчить досвід європейських країн, тотального впровадження МСФЗ у них не було (використання цих стандартів більшістю підприємств країн, котрі задекларували їхнє повне введення, наприклад, Болгарії, Румунії, Грузії, мало формальний характер). Дуже влучно щодо цього висловився І. Чалий: «Зобов'язати вітчизняних бухгалтерів складати фінансові звіти відповідно до міжнародних стандартів – це все одно що вивести на олімпійський старт людину, яка лише вчора так-сяк навчилася триматися на воді. Для початку українських бухгалтерів слід змусити виконувати хоча б національні стандарти обліку» [4].

У такій ситуації необхідний зважений підхід до впровадження МСФЗ як можливого вектора розвитку національної системи бухгалтерського обліку, визначення кола підприємств, що справді їх потребують. МСФЗ потрібні здебільшого акціонерним товариствам і підприємствам, котрі прагнуть отримати до-

ступ на міжнародні ринки капіталу. Коло таких підприємств в Україні, як показало дослідження, є незначним. Зобов'язувати складати звітність за МСФЗ доцільно лише ті підприємства, щодо яких існує громадський інтерес (фінансові установи, компанії, емітенти облігацій, акціонерні товариства). У разі потреби інші підприємства можуть скласти звітність за МСФЗ шляхом отримання послуг із трансформації в аудиторських фірмах або шляхом паралельного ведення обліку.

Отже, впровадження МСФЗ та зміни податкового законодавства – два головні чинники впливу на розвиток національної системи бухгалтерського обліку. Жоден із них не можна недооцінювати, як не можна й надавати перевагу одному перед іншим, адже кожний чинник відповідає національним інтересам України (забезпечення інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств, достовірності й об'єктивності їхньої фінансової звітності, підвищення якості корпоративного управління, наповнення державного бюджету).

Тому доцільно поділити суб'єктів господарювання на групи, що потребують різних облікових підходів, установити різні вимоги до розкриття інформації у фінансовій звітності з урахуванням обсягів їхньої діяльності й операцій на ринках капіталів. При цьому більшій частині підприємств, що орієнтовані виключно на вітчизняний ринок, треба дозволити користуватися податковими правилами щодо певних об'єктів обліку та національними П(С)БО.

Сьогодні податковий облік в Україні фактично має «особливий» статус, який набув за рахунок зменшення уваги до фінансового обліку, тобто інтереси держави мають пріоритет відносно інтересів інвесторів. Тому завданням єдиної системи обліку є також вирівнювання пріоритетів, коли кожен вид обліку посідає належне йому місце.

Подальший розвиток системи обліку має забезпечити максимальну прозорість його внутрішніх механізмів для того, щоб потреби користувачів облікової інформації забезпечувались у найбільш прийнятний та економічний спосіб.

Бухгалтерський облік як підсистема єдиної системи обліку є інформаційною базою, на основі якої підприємство формує звітність різного виду – фінансову індивідуальну і консолідовану, податкову, управлінську та ін. Тому забезпечення відносної незалежності організації облікового процесу від певного виду звітності визначено як головне завдання вдосконалення сучасного бухгалтерського обліку.

Принципи і вимоги до організації облікового процесу, базові правила бухгалтерського обліку мають встановлюватись з урахуванням принципів і вимог МСФЗ таким чином, щоб підприємства мали можливість формувати інформацію для різних видів звітності.

Дослідження тенденцій розвитку системи бухгалтерського обліку і звітності як єдиної системи, що генерує інформацію звітності різного цільового спрямування, дозволяє зробити **висновок**, що для підвищення якості інформації необхідні нові підходи, адекватні сучасним соціально-економічним умовам та інформаційним технологіям, що засновані на ідеях гармонізації національної системи обліку з МСФЗ, а також різних підсистем бухгалтерського обліку, які забезпечать відносну незалежність облікового процесу від певного виду звітності.

Список літератури

1. Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів [Електронний ресурс]: [затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 1998 р. № 1706]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua>>.
2. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [Електронний ресурс]: [схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 жовт. 2007 р. № 911-р]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua>>.
3. Голубка Я. Податкові наслідки впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в Україні / Я. Голубка // Економічний аналіз. – 2008. – Вип. 3 (19). – С. 268-270.
4. Чалий І. Світові стандарти почекають [Електронний ресурс] / І. Чалий. – Режим доступу: <<http://pro-u4ot.info>>.
5. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: монографія / С.Ф. Голов. – К.: Центр учбової літ-ри, 2007. – 522 с.
6. Куцик П. Розвиток методології інтегрованого обліку в умовах застосування корпоративних інформаційних систем / П. Куцик // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 140-142.
7. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України: [від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV (із змінами і доповненнями)]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua>>.
8. Голов С.Ф. Гармонізація фінансової звітності відповідно до плану дій «Україна - ЄС» / С.Ф. Голова // Бухгалтерський облік та аудит. – 2005. – № 4. – С. 7-16.
9. Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.
10. Горицкая Н. Применение МСФО в Украине [Электронный ресурс] / Н. Горицкая. – Режим доступа: <http://www.gaap.ru/biblio/gaap-ias/compare_rus2/133.asp>.

УДК 658.14/.17(047.2/.3):334.722

Головащенко О.М. (ДонНУЕТ, Донецьк)

ОБЛІК ПІДПРИЄМСТВАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ ЗГІДНО З ВИМОГАМИ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ

В останній час відбулися зміни у формуванні фінансової звітності підприємствами малого бізнесу, зумовлені вимогами Податкового кодексу та інтеграцією до Європейського Союзу. З огляду на це у статті розглядаються актуальні питання обліку та звітності малими підприємствами з урахуванням змін, які набули чинності у 2011 році.

Ключові слова: *спрощений облік, фінансовий звіт.*

У сучасній економічній системі інституціональний розвиток залежить насамперед від напрямків впровадження інноваційних реформ. Введення нового порядку застосування спрощеної системи оподаткування й обліку має значну